

door J.B. DREESEN

De slechting of doorsnijding van de oostduinen - en meegaande de Bredenedijk - destijds de "coupure", ook nog "le trou" en in latere oorkonden de "vloeiing" geheten was een zeer belangrijk feit in de geschiedenis van Oostende.

Ze greep plaats in 1584, bracht de Geule teweeg en lag aan de basis van het ontstaan van de huidige haven.

Er zijn weinig auteurs die de Vloeiing van 1584 vermelden. VAN METEREN en BOWENS vermelden het feit als zodanig zonder opgave van een jaartal. VLIETINCK vermeldt het gebeuren uitvoerig en geeft als jaartal 1584 op (1).

De bedoeling van deze bijdrage is een overzicht te geven van de, tot nog toe gekende, gegevens met betrekking tot deze gebeurtenis.

Voorafgaandelijk plaatsen wij het gebeuren in een kader "naar plaats" en "naar omstandigheden".

"Naar plaats" heeft betrekking op twee historisch geografische aspecten.

In de ontstaansgeschiedenis van Oostende is er spraak van het oostelijk uiteinde van een langgerekt schorreneiland TESTEREP (later ook TERSPREEP genoemd). Dit eiland was van het vasteland gescheiden door een brede kreek die vanuit de IJzer, in noordoostelijke richting en parallel met de kustlijn, diep in het binnenland drong en tussen Oostende en Bredene opnieuw de open zee bereikte (2).

De monding van deze kreek vereenzelvdigden wij in een vorige bijdrage met de LEET, de waterloop die zich aan de zuidkant van het oude Oostende bevond (3).

Deze kreekmonding kreeg de tijd niet volledig te verlanden want ze werd omstreeks 1200, of iets voordien, van de zee afgesloten met een dijk waarmee de zeekant van het oude Oostende beschermd werd (4).

Deze, afgesloten, kreek vormde ten zuiden van de stad een laagte waarin, in 1445, de eerste Oostendse haven werd gegraven (5).

De afgedamde monding werd achteraf gedeeltelijk gebruikt om er een sas te graven dat dienstig was als spuikom voor de binnenhaven (6). De dijk op deze plaats, ter hoogte van een kleine woonkern BLUTSYDE, bleef in de daaropvolgende eeuwen een zorgenkind dat regelmatig extra zorg vroeg (7).

Dit zou de plaats worden waar de Staatsen, in 1584, de duinen zouden "slechten of kranken", om hierdoor de zee toegang te geven tot het binnenland om van Oostende als het ware een eiland te maken (8).

"Naar omstandigheden" heeft betrekking op het politiek-militair klimaat van dat ogenblik.

Deze periode werd in onze streken gekenmerkt door een harde godsdienststrijd tussen Filips II en de Calvinisten. Vanaf 1568 maakten de Calvinisten zich meester van een groot deel van de Zuidelijke Nederlanden. De hertog van Parma trachtte vanaf 1581 de monarchie in de Nederlanden te redden. In een snel tempo wist hij in de Zuidelijke Nederlanden de ene stad na de andere te bedwingen.

In hun verdediging brachten de Staatsen het primitiefste hulpmiddel in het spel, de kunstmatige inundatie. In 1583 werden stelselmatig, in gans Kustvlaanderen, een reeks dijken doorgestoken waardoor uitgestrekte delen van het land onder water kwamen te staan (9).

Het doorsteken van de dijk en het afslechten of kraken van de duinen aan de oostkant van Oostende, moet dan ook gezien worden in het kader van een hele reeks soortgelijke operaties in gans Kustvlaanderen. Dat het gebeuren te Oostende minder aandacht kreeg vanwege de auteurs uit die tijd is waarschijnlijk te wijten aan het eerder geringe effect van deze ingreep in het beginstadium. Het is slechts na een tweede doorsteking, in 1601, ten westen van de stad, en de daarop volgende driejarige belegering (1601-1604), dat de ganse operatie aan belang ging winnen.

Chronologisch overzicht van de bijzonderste punten van het gebeuren.

1583. De Staatsen steken de dijken door te Blankenberge, te Sluis en op andere plaatsen in het Vrije. Zij doen ook een poging om de Bredenedijk te Oostende door te steken maar worden hierin verhinderd door de troepen van de Prins van CHIMAY (10).

1584. De Staatsen steken de dijk aan de oostkant van de stad en slechten er de duinen af. Het bewijs van het jaartal wordt gegeven door een vijftal vermeldingen op kaarten uit 1725, 1776 en 1789 (11).

Op de vraag, in welke periode van het jaar dit gebeurde, kan aangehaald worden dat er omstreeks 1 oktober 1584 zeer onstuimig weer was op de Schelde en bij de hoge vloed de stad Hulst groot gevaar liep. De inwoners wisten, met veel moeite, het water buiten de stad te houden (12).

Storm en springtij zijn, en waren het toen ook, de meest geschikte omstandigheden om een dijk door te steken, indien het in de bedoeling ligt het hinterland onder water te zetten. Slecht weer op de Schelde geeft logischer wijze ook slecht weer op onze kust.

Tussen 1584 en 1589. Een plan van Oostende uit de "British Library" geeft een beeld van het inbraakgebied ten oosten van de stad dat vooralsnog zeer gering van omvang is. Het plan draagt geen ander jaartal dan de, in potlood aangebrachte, aanduiding 1590 die achteraf op het origineel werd aangebracht. Deze aanduiding kan niet juist zijn want een ander plan uit hetzelfde bezit, met jaaraanduiding 1590, geeft een heel ander beeld van de omgeving van de stad (13).

1585. In november 1585 zijn er enkele verslagen van storm en hoge tijd in Vlaanderen, Oost-Zeeland en Zuid-Holland (14).

1586. In een schrijven aan Aarshertog ALBRECHT rapporteerde Seignieur DE LA MOTTE... "...que les vents et les hautes marées ont, depuis que je vous ait rendu visite, relargy et emporté la digue que les enemy d'Ostende ont fait du coté de Blankenberghe de 250 pieds, et au milieu du trou à bass mer y demeure trois pieds et demi d'eaux, large environs de soixante dix pieds.... enz" (15).

1587. In twee brieven van Ch. d'ARENBERG aan Alexander FARNESE (25/8 en 17/10 van 1587) is er sprake van de Coupure (de plaats van de inbraak) te Oostende en de noodzaak om er een fort te bouwen (16).

Waarschijnlijk zag d'ARENBERG op dat ogenblik reeds in dat er gevaar bestond dat de Staatsen, de zich uitbreidende, Geul als haven zouden gaan gebruiken.

1590. Een ander plan uit de "British Library" duidelijk getekend 1590, geeft een beeld van de Geule en haar vertakkingen ten oosten en ten zuiden van de stad (17).
1593. Nog een ander plan uit de "British Library", duidelijk getekend 1593 geeft, net als het voorgaande plan, een beeld van de Geule en haar vertakkingen ten oosten en ten zuiden van de stad. Al de waterlopen zijn breder geworden (18).
1593. Omstreeks 24 november 1593 laat de Engelse Gouverneur van Oostende de dijk ten westen van de stad doorsteken om na te gaan hoe diep het land bij een militaire inundatie onder water kwam te staan (19).
1594. Door een hoge vloed in 1594 liep de stad, als gevolg van het doorsteken van de dijk in november van het jaar voordien, veel schade op. Waarschijnlijk werd de dijk na dit gebeuren terug gedicht, want men hoort niet meer van schade, maar zeven jaar later wordt de hele operatie overgedaan (1601) (20).
1599. Uit een verslag met betrekking tot de keuze van een plaats voor een drietal forten rond Oostende, blijkt het landschap tussen Zandvoorde en Oostende gedeeltelijk onder water te komen bij hoogwater. De toestand is, mits enige afdammingen, niet onoverkomelijk voor de bouw van een fort ter plaatse (21).
1600. Een kaart uit het Algemeen Rijksarchief geeft een duidelijk beeld van het overstromingsgebied rond Oostende dat zich klaarblijkelijk heeft uitgebreid (22).
1600. Van 27-6 tot 16-10-1600 gebruiken de Staatsen voor het eerst de Geule als haven. Dit voor de bevoorrading en de aftocht van het leger tijdens de "Tocht in Vlaanderen" (slag bij Nieuwpoort). In die tijdspanne kwamen 521 schepen toe in de haven en vertrokken er ook weer uit (23).
1601. Op 5 juni van dat jaar begon de belegering van Oostende door de Spaanse troepen, om te eindigen op 22 september 1604 (24).
1601. Doorsteek van de Geule naar de oosterse stadsgracht teneinde deze laatste als binnenhaven te gebruiken. Het laden en lossen in de Geule werd te gevaarlijk vanwege de beschietingen van de Spanjaarden (25).
1601. De Staatsen steken, ten westen van de stad, de Grote dijk door. Dit gebeurde, bij een hoog tij op 23-8-1601, na de raad te hebben ingewonnen van de oudste inwoners. Volgens de getuigen spoelde alles weg en werd tot aan de Sluisvliet van het Albertusfort alles onder water gezet. Bij de duinen van Albertus zonk men een half been in de vochtige grond. Sinte-Clara scheen te midden van een meer te liggen. Om naar de redouten van Valdez, Farias, Sint-Jacob, Sint-Marie en Sint-Franciscus te trekken, schoot men tot boven de knieën in het water (26).
- 1601-1604. Gedurende de ganse tijd van het beleg gebruikten de Staatsen de Geule en de stadsgracht als binnenhaven voor de aan- en afvoer van hun personeel en materiaal. Gouverneur VERE zag, naar hij schreef, dikwijls meer dan honderd schepen liggen (27).

Conclusie : Een militaire beslissing van de Staatsen, in een algemeen plan van kunstmatige inundaties, was er de oorzaak van dat de zee toegang kreeg tot het hinterland van Oostende langs een plaats die hiervoor, geografisch, het best geschikt was. De uitwerking van deze eerste inundatie in 1584 werd geaccentueerd door een tweede doorsteek ten westen van de stad in 1601. De combinatie van deze twee gebeurtenissen en het eroderende effect van het in en uit trekkende water bij elke getijverandering lag aan de basis van het ontstaan van de tweede en huidige haven van Oostende.

Dat deze operatie, toendertijd, minder weerklank vond was te wijten aan het eerder geringe resultaat in de eerste jaren en het feit dat ze plaats vond op een ogenblik dat er, in hetzelfde domein, over gans Kustvlaanderen veel spectaculairder resultaten werden geboekt.

NOTEN

- (1) Van Meteren. Historie der Nederlanden. 1665. fol. 339 ak.
Bowens. Nauwkeurige beschrijving... 1792.I. blz. 36.
Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 239 e.v.
- (2) Verhulst. Het landschap in Vlaanderen. 1964. blz. 27.
- (3) Dreesen. De Plate. October 1988.
- (4) Coornaert. West-Vlaamse Archaeologica I. 1985. blz. 5.
- (5) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 66 e.v.
- (6) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 70.
Van Deventer. Plan van Oostende. 1560.
- (7) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 42.
Vlietinck. Cartulaire d'Ostende. 1901. blz. 192.
Feys. Van de Castele. Histoire d'Oudenbourg. 1872. blz. 46 en 462.
- (8) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 240.
- (9) Diwald. Strijd om de wereldzeeën. blz. 171 en 172.
Gottschalk. Stormvloeden...II. 1958. blz. 218 e.v.
- (10) Emulations 1844. blz. 128.
- (11) R.A. Brugge. K.P. nr. 342; B.W. nr. 646 en 655.
- (12) Gottschalk. Stormvloeden...II. 1958. blz. 218 e.v.
- (13) British Library. Plan Ostende. z.d.
- (14) Gottschalk. Stormvloeden...II. 1958. blz. 218 e.v.
- (15) R.A. Brugge. Liasse 260.
- (16) R.A. Brugge. Liasse 260.
- (17) British Library. Maps 186. hi(51).
- (18) British Library. Maps 186. hi(44).
- (19) Van Meteren. Historie der Nederlanden. 1599. boek XVII fol. 337.
- (20) Van Meteren. Historie der Nederlanden. 1599. boek XVII fol. 337.
- (21) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 270.
- (22) Algemeen R.A. Brussel. Cliché CP 538.B.
- (23) Cox. Van den tocht in Vlaanderen. 1986. blz. 44, 93, 94 en 105.
- (24) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 279 e.v.
- (25) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 284.
- (26) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 283.
- (27) Vlietinck. Het oude Oostende... 1897. blz. 283 e.v.